Darendeli Mehmed Sâib Efendi ve Divanı
Mehmed Saib Efendi of Darende And His Diwan

Filiz Kalyon*

Abstract: He is from the 19th century poets in the states he was born here. Along with the fact that there isn't any information about relatives and family of the poet who had died in 1852 c.e. and in 1270 according to the muslim calendar, the poem which had been written by the poet on his sister's death may be considered as a small information about the family. Mehmet Saib Efendi, who have born in Darende and completed his first education in madrasa have come to Istanbul in 1843. after his arrival at Istanbul for the first time he uttered his longing for his homeland in one of his murabba styled poem with the "vatan" meter. in some of the poet's manzumes, his longing for Darende can be observed as well. Saib, who have started his career in Istanbul as a mudarris, in 1847 moved to the Maktab-e Maaref-e Adliyya and continued on his academic career here. The remaining part of his life henceforth went forward as curious as leading him to his death. Saib Efendi who fell in love with one his students in his place of duty have reflected his feelings into his works as well. Whom he had loved was someone named Nazîf, a student of his. After gossips about this love story he left teaching in madrasa in 1850. After this event he was appointed to the military accounting. At one stage he also went around Rumelia too. After his return from this place, he did not take charge in any mission and fiddled around taverns and rambled on streets all the time. He became a beggar who awaits for help on the frontyard of Osmaniye Mosque. Maintained his life by begging this way. He was taken to the hospital as late as the time he was about to be gone completely mad. A few days before being hospitalized he delivered his sackful of documents about "şîir ve inşa" and some other topics and some other droughts to Kemal Efendi, Mekatib-i Umûmiyye minister of the time. Fatîn, indicates that Saib Efendi's Divan consists much great works but unfortunately this Divan is lost. Although Darendeli Mehmed Saib has a divan according to the records, it was known as lost until this day and because of that there was no existing study on his divan. We came by the divan during our presence in Cairo, Darul Kutub. In this study Darendeli Mehmet Saib Efendi and his Divan will be introduced

Structured Abstract: Mehmed Sâib Efendi is one of the poets of nineteenth-century classical Turkish Literature. He was born in 1820 (h.1236) in Darende. Today, Darende is a county of Malatya. His death, (g.1852, h.1270). Any information regarding Mehmed Saib Efendi's family and relatives has not been encountered. He completed his first study by receiving education from the teachers in his hometown. Mehmet S3aib Efendi came to Istanbul in the year of 1843. After coming to Istanbul, he could not forget his hometown Darende. He constantly missed his hometown. For this reason, his longing towards his hometown can be seen in some of his poems. He reflected his longing towards Darende in his murabba which was using the redif "Vatan". The reflection of his longing towards Darende can be seen also in other poems of the poet. He knows Arabic and Persian well. He was assigned as a mudarris (professor), a university lecturer in Istanbul.

* Dr., Polatlı Şehit Seher Yaşar Anadolu Kız İmam Hatip Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
Dr. Seher Yasar Anatolian Girls' Imam Hatip High School, Teacher of Turkish Language and Literature
ORCID 0000-0001-7523-4168
kalyonfiliz@gmail.com

Cite as/ Atıf: Kalyon, F. (2020). Darendeli Mehmed Sâib Efendi ve Divanı. *Turkish Studies - Language*, 15(2), 739-752. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43629>

Received/Geliş: 15 May/Mayıs 2020

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 27 June/Haziran 2020

CC BY-NC 4.0

While he was performing his duty as a professor, he was concerned with an extraordinary incident. This event was strongly regarded strangely in his environment. It drew a big amount of reaction. The event that drew a lot of attention and was regarded strangely, was him falling in love with a student of him named Nazîf. Sâib Efendi's love towards his student led the gossips in the environment to increase thoroughly. After unpleasant situations such as Sâib Efendi being shamed and getting gossiped behind his back, in the year of 1850, an end was put on his position of being a mudarris in the madrasah. He was dismissed from the duty of education and teaching.

Mehmed Saib Efendi remained unemployed for a while after quitting his job of being a mudarris at the Madrasah. Besides the studies of poetry and literature, he also knew about accounting. Due to his knowledge of accountancy, a duty of army accountancy was given to him. Duty of exam inspectorship was given to him for a while. He went to the Rumeli region with this duty. He stayed at the Rumeli region as an employee for a time. After returning from this duty, he did not get any more duties. He also moved away from the circles of science and literature. Strange attitudes began to be seen on him. From now on he was spending his time in corners of taverns. Thus, he started living loosely. His psychological balance strongly broke down. He was wandering madly in the streets of Istanbul. He also suffered economically because of him not working at any job. Because he was earning his salary by doing the duties of the government. He did not have any duties besides this. Because of the financial suffering he encountered, he started beggary. He started begging for money in the yard of the Osmaniye Mosque. This way, he maintained his life by begging. His psychological status broke down thoroughly under his harsh living conditions. He was in a very bad state. He came to the extent of losing his mind. Due to his increasing strange attitudes, he was taken into the hospital. He died at this hospital in the year 1852.

His writings in literature, especially in the field of poetry were so much. A few days before his hospitalization he gave his writings about poetry and literature to a friend of his. The things he gave were a few bags of papers and worksheets. The person who he gave these to was Kemâl Efendi, the Vice-Minister of Mekâtib-I Umûmiyye.

Tezkires are works that give information about the lives of poets in literature. In his tezkire, tezkire author Fatîn speaks about Mehmed Sâib Efendi too. He says, he has so, and beautiful poems that they can make up a divan. But he indicated that his divan is not acquired. In sources such as this, it is said that Darendeli Mehmed Sâib holding a divan. However, his divan has not been found. Thus, any study regarding his divan could not be constructed. Surely until today.

We worked at Egypt Al-Azhar University for a long time. In this period we made researches and studies on Turkish literature and Classical Turkish poets from time to time. We made these researches and studies at the Egyptian National Library and Archives (Darü'l Kütübü'l-Kavmiyye). And in one of these researches, we came upon Darendeli Mehmed Saib Efendi's Divan. This work was not acquired until that day. We analyzed the divan at once. The divan was at the Egyptian National Library and Archives as a manuscript. The divan was not as a separate book. It was in a journal, together with other works.

We can give this information on the place the divan was found. The divan is at Egyptian National Library and Archives (Darü'l Kütübü'l Kavmiyye). The name of the library collection where it was found: Mecâmî Türkî Tal'at Collection. Registration ID: 82, Catalog no: 1812. 15x22. Darendeli Mehmed Sa'ib's divan is between the pages 84-136 of the journal. On page 101-b of the journal, it is written that the owner of the divan is Darendeli Mehmed Sâib Efendi. The titles given on the divan is written with a red pencil. This work was not made in the layout of a divan. The count of gazelles in the work is 62. In the work are the parts of kasides (eulogies), müfred and mukataat.

Upon the analysis of Sâib Efendi's Divan, it can be understood that he has had taken a Madrasah education. He knows Turkish, Persian, and Arabic very well. He used Arabic and Persian successfully in his poems. Some of the characteristics of Nedim, one of the biggest poets of Classical Turkish Literature, are also on Darendeli Mehmed Sâib. The most important one of these characteristics is using idioms and proverbs. He wrote these successfully in his poems.

Darendeli Mehmed Sâib Efendi was a successful and sociable person before losing his mental health. He is known in the environment in this way. He developed amity with some of the officials of that period. The most important one of these people is the Vice-Minister of Mekâtib-I Umûmiyye, Kemâl Efendi. We

understand the support of Kemâl Efendi towards him by his poems. One of the important people that Mehmed Sâib Efendi speaks about is Arif Hikmet Bey. Arif Hikmet Bey also is a researcher of literature and a poet.

In this study, Darendeli Mehmed Sâib Efendi will be introduced. Also, information about his Divan and poems will be given.

Keywords: Diwan Poetry, Ghazel, Mehmed Saib of Darende and His Diwan, Egyptian National Library, Turkish Divans

Öz: Mehmed Sâib Efendi XIX yüzyıl şairlerindendir. 1820 (h.1236) tarihinde Darende’de doğdu. Vefatı, (m.1852, h.1270). Kaynaklarda şairin ailesi ve yakınları ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. İlk tahsiline memleketindeki hocalardan eğitim görerek başlayan Mehmet Sâib Efendi, 1843 yılında İstanbul’a gelir. İstanbul’a geldikten sonra bazı manzumelerinden memleketi Darende’ye karşı hissettiği özlemi aktardığı görülmektedir. İstanbul’da müderrislik görevini yürütürken Nazîf ismindeki bir öğrencisine âşık olur. Sâib Efendi’nin öğrencisine olan aşkı yaşadığı çevrede çeşitli dedikodulara sebep olur. Bu gibi durumlar üzerine 1850 senesinde medresedeki eğitim-öğretim görevinden kendisine elçektirilir. Hesap işlerinden anlamasından dolayı Ordu muhasebeciliğine getirilir. Bir aralık Kur’a İmtihanı mümeyyizliğiyle Rumeli taraflarına gider. Bu görevden döndükten sonra başka görev almayıp meyhaneye köşelerinde başıboş bir şekilde vakitini geçirir. Sokaklarda divane bir şekilde dolaşır. İçinde bulunduğu geçim sıkıntısından dolayı da Osmanî Camii avlusunda dilenmeye başlar. Hayatını bu şekilde dilençilik yaparak devam ettirir. Aklını kaybetme derecesine gelince hastaneye kaldırılır. Hastaneye yatmadan birkaç gün önce şiir ve inşaya dair ayrıca diğer konulardaki birkaç torba dolusu evrakını ve müsveddelerini Mekâtib-i Umûmiyye Nazırı Kemâl Efendi’ye teslim eder. Fatîn, tezkiresinde Mehmed Sâib Efendi’nin Dîvân olacak kadar çok ve güzel şiirleri olmakla beraber bu Dîvân’ın elde bulunmadığını belirtmektedir. Darendeli Mehmed Sâib’in divan sahibi olduğu kaynaklarda geçmekle birlikte Divanının bulunamaması sebebiyle bugüne kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılamamıştır. Mısır El-Ezher Üniversitesinde görev yaptığımız dönemde Mısır Milli Kütüphanesinde (Darü’l-Kütübü’l-Kavmiyye) yaptığımız araştırmalarda Divan’a rastladık. Divan müstakil olarak değil de başka eserleri de ihtiva eden bir mecmua içinde bulunmaktaydı. Bu çalışmada Darendeli Mehmed Sâib Efendi ve Divanı tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Gazel, Darendeli Mehmed Sâib ve Divanı, Mısır Millî Kütüphanesi, Türkçe Divanlar

Darendeli Mehmed Sâib Efendi’nin Hayatı

Mehmed Sâib Efendi XIX. yüzyıl şairlerindendir. Tuhfe-i Naili’de şairin hayatı ile ilgili şu kısa bilgilere rastlanmıştır: “Mehmet Sâib Efendi, Darendeli, Mekteb-i Adliye hocası” hicri 1236 miladi 1820 tarihinde Darende’de doğdu. Vefatı miladi 1852 hicri 1270” (Tuhfe-i Naili, 2001:526) Kaynaklarda, ailesi ve yakınlarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmayan şairin divanında yer alan ve kız kardeşinin ölümü üzerine yazdığı şiiri onun ailesi ile ilgili küçük bir bilgi niteliği taşımaktadır:

Görmege toymaz idüm gül gibi hemşîrem âh
Ne belâ şabr ola bülbül gibi hemşîrem âh

Yine küstâh felek yârelerim açdın âh
Eşk-i çeşm-i hürmenim şu yerine şaçdın âh (128b/1-2)

İlk tahsil hayatına memleketinde başlayan Mehmet Sâib Efendi, 1843 yılında İstanbul’a gelmiştir. İstanbul’a geldikten sonra memleketi Darende’ye olan özlemini “vatan” redifli murabbasında şöyle dile getirmektedir:

Gönlümün eğlencesidir cümle varıdır vağan
 Görmeyelden gice gündüz âh u zâridir vağan
 ‘Andelîb-i cânımın bir gül-‘izâridir vağan
 Çıkdı elden neyleyim şabr u qarâridir vağan (134b/5)

Böyledir ‘âdet ki herkes medh ider evtânını
 Hâk budır Dârendeden feyz eylemiş ihsânını
 Mürdeniñ ihyâ ider âb u hevâsın cânını
 Varsa dünyâda ferağ darü’l-karâridir vağan (135b/3)

Şair bir diğer şiirinde İstanbul’da yaşadığı gurbet hayatını ve vatanına duyduğu özlemi ifade etmektedir:

Izîrâba düşürüp gönlüm perişân eylediñ
 Sîne-i mecrûhum üzre lâle-veş kân eylediñ
 Şoñ vatandan dūr idüp ğurbetde iskân eylediñ
 Fâl-ı ferruh gösterüp hüzn iştimâl itdiñ bana (136a/5)

İstanbul’da ilmî meşguliyetine müderrislik yaparak başlayan Sâib Efendi, 1847 yılında Mekteb-i Maarif-i Adliye’ye geçerek burada hocalığa devam etmiştir. Nazîf ismindeki öğrencisine âşık olur ve bu konudaki dedikodular üzerine 1850 senesinde bu görevinden kendisine elçektirilir. Bir süre işsiz kalır, hesap işlerinden anlaması sebebiyle Ordu muhasebeciliğine getirilir. Bir aralık Kur’a İmtihânı mümeyyizliğiyle Rumeli taraflarına gönderilir. Bu görevden döndükten sonra başka görev almayıp meyhane köşelerinde vaktini geçirmeye başlar. Sokaklarda delicesine dolaşır ve Osmaniye Camii avlusunda dilenerek hayatını devam ettirir. Aklını kaybetme derecesine gelince hastaneye kaldırılır. Mehmed Süreyyâ Bey ve Fatîn’e göre 1853 senesinde çıldırarak hastanede genç denecek bir yaşta vefat etmiştir (Mehmed Süreyya 1311: 186; Fatîn 1271: 230). Hastaneye yatmadan birkaç gün önce şiir ve inşaaya dair ayrıca diğer konulardaki birkaç torba dolusu evrakını ve müsveddelerini Mekâtib-i Umûmiyye Nazırı Kemal Efendi’ye teslim etmiştir. Fatîn’e göre Dîvân olacak kadar çok ve güzel şiirleri olmakla beraber bu Dîvân’ı elde yoktur (1271: 230), İsmail Paşa’ya göre ise bir Dîvân’ı vardır (1945: 512).” (Arslan 2014: TEİS)

Sâib Efendi’nin öğrencisine olan aşkını şiirlerine de yansıttığı görülür.

Sâde fesde tâze püskül kâkülünle dâm olup
 Dâne-i hâlînle şayyâd oldı ‘uşşâkñ begim (93a/4)

Öğrencisine olan aşkı, çevresindeki dedikoduların artması vb. durumlardan dolayı hayatının bundan sonraki kısmı kendisini ölüme sürükleyecek kadar ilginç bir şekilde gelişmiştir.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğünde Sâib'e ait olduğu kayda geçen ve Mekatib-i Umûmiyye Nazırı Kemal Efendi'ye teslim ettiği belirtilen Divan, tarafımızdan Mısır Milli Kütüphanesinde bulunarak kültür ve edebiyat camiasına sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Divanından Hareketle Mehmed Sâib Efendi'nin Edebî Kişiliği

Divanı incelendiğinde, medrese eğitimi görmüş olduğu bilinen şairin, Osmanlı kültür camiasında el-sine-i selâse denilen üç dile, Türkçe Farsça ve Arapçaya olan hâkimiyeti fark edilmektedir. Şair bu özelliğini divanında rastlanan şiirlerle şu şekilde göstermiştir:

Farsça yazdığı şiirlere örnek:

Ez der luṭfeş be tu meydi nekerden sâ'il
Bâ ḥacl-i mîrând ân bût-i 'âşık-ı dîrine rā

Tā raḥn-ārā-yı zülfeş şeh-i dil-i vîrâne kerd
Ṭılsımı bâyed çu mâri her ser-i gencîne rā (85b/ 8-9)

Arapça mısralar kullandığı şiirlerine örnek:

Bilmem ne sebebdır yine menfūr anamız
Lā yūs'al 'ummen fe'ala'llāh aley-nā (107b/ 4)

İstanbul iken mevlūd-ı şānımız efendim
El-cennetü hel teterk bi-ma'şiyeti mā (107b/ 6)

Sâib Efendi şiirlerinde kullandığı sâkî, câm, bût, kâfir gibi unsurlarla, Osmanlı şiirinde ön plana çıkan mazmunları ne denli başarıyla kullandığını da göstermektedir:

Sâkıyâ bir bâde şun el virdi azm-ı ḡam demi
Çünkü yek câm-ı şafâ şad hep meserret-dir bana (86a/12)

Ey bût-i bi-rahm bu perçemleriñ kâfir gibi
Gerden-i billûrda dil-rîş ne şûret-dir bana (86a/14)

Şair mazmunları kullanmadaki başarısını edebi sanatları kullanmada da göstermiştir. Özellikle teşbih, telmih ve tenasüp şairin en çok revaç ettiği edebi sanatlar olarak karşımıza çıkmaktadır:

O ṭıfl İsevî ḡisû-yı sevdâsıyla da 'vāmız
Kesüp ejder -girift olmakda Mūsâ-yı kelīm ister (88a/5)

Ne lezzet âb-ı engûre ne revnaḡ câm-ı faḡfûra
Lebiñ la'l-i ruḡuñ rengi iki yüzden hüveydâdır (88a/13)

Hilâl-ebrûlarıñ tāk-ı felekde mäh u hurşîdiñ
Ziyâsı rû-yı rahşânından ‘aks itdigin imâdır (88a/14)

Sâib’in şiirlerinde dikkat çeken bir diğer unsur da Bâkî ile başlayan ve Nedim ile devam eden rindâne söyleyiş tarzını takip etmesidir:

Var ey bād-ı şabā sen söyle ol şāh buyursunlar
Tevāzu‘ birle bu hākister-i rāha buyursunlar (89a/13)

Gidelim sâhil-i baħr-ı siyehi seyr idelim
‘Ays idüp mest olalım bir niçe aħbāb olsun (93a/6)

Gördüm üç çifte ile geçdi o tıfl-ı tersā
Aña bir çifte daħı āhile zārım gitdi (97a/8)

Nedim tarzının en önemli unsuru olan mahallîleşme ve buna bağlı olarak halk dilini, deyim ve atasözlerini kullanma geleneği Sâib’in şiirlerinde de görülmektedir. Aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere Sâib, “kahvehane, fıstık gibi, başına çorap örmek, düşmanların eline kına yakması” gibi halkın kullandığı günlük tabirleri şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır:

Geldi bir āfet hırāmān ile kähve-hāneye
Aldı ‘aqlım şem‘-i ruhsārı dönüp pervāneye (96/5)

Bilmedim fıstık gibi endām-ı simîniñ midir
Fıstıķı cāme ki derd oldı dil-i vîrāneye (96/8)

Bir çorap ördi yine başıma çerħ-i gerdün
‘Aqlım aldı yeni bir tāze çorapçı perî (97a/2)

Sen keder görme beni tek dāğ-ı fırķat dağlasun
Sūr idüp düşmenlerüm destine hınnā bağlasun (128b/10)

Nedim tarzı şiirlerin yoğun olduğu divanında ilgi çeken bir diğer şiir de şairin XVI. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan ve hikemi tarzın temsilcisi olarak kabul edilen Nabi’nin “bilür bilmezlenür” redifli gazeline yazdığı tahmistir:

‘Āşık derînesin bütler bilür bilmezlenür
Şem‘ler pervāneyi bihter bilür bilmezlenür

Çubı mıķnātısı cezb eyler bilür bilmezlenür
Mübtelāsı oldığım dilber bilür bilmezlenür

Sergüzeşt-i mihrini ezber bilür bilmezlenür (130b/1-2)

Şair, tahminsin Nâbî'yi üstad olarak nitelendirdiği son bölümünde kişiye gerekli olan tek ve en önemli şeyin yetenek olduğunu, kıyafetin ya da görüntünün kişiliğe bir etkisinin olmayacağını belirtmektedir:

Hoş buyurmuş Nâbî-i üstâd Şâ'ib dinle ha
Kabiliyyet lazım âdemde ne hırka ne ridâ (130b/5)

Sâib'in şiirlerinde rindâne bir söyleyiş hâkim olsa da bazı beyitlerinde zaman zaman kendi döneminin karışıklığına işaret ettiği de gözden kaçmamaktadır:

Sen misin meksûr-ı hâtır 'âlem içre Şâ'ibâ
Devr-i nâ-hemvâr-ı gerdûndan bütün dünyâ şikest (87a/2)

Mehmed Sâib Efendi'nin Devrin Siyasetçileriyle İrtibatı

Sâib Mekteb-i Maarif-i Adliyye'de hocalık yaparken yardımlarını gördüğü Kemal Efendi'ye olan sevgi ve saygısını ona hitaben yazdığı medhiye tarzı şiirlerinde sık sık ifade etmiştir. Devrin Mekatib-i Umumiyye Nezareti Muavini olan Kemal Efendi kaynaklarda başarılı bir siyasetçi olarak tanıtılmaktadır:

“Bu düzenlemeyle kurulan Mekâtib-i Umûmiyye Nezâretine Şeyhzâde Esad Efendi tayin edildi. Nezâret müdürlüğe dönüştürülerek muavin Kemal Efendi'ye tevcih edildi (27 Aralık 1847). Ancak Kemal Efendi yeni okullar kurarak buralarda başarılı çalışmalar yapınca müdürlük tekrar nezârete dönüştürüldü.” (Akyıldız, 2016: TDV)

Mehmed Sâib Efendi şiirlerinde övdüğü Kemal Efendi'yi kendisini koruyan bir hâmi olarak görmektedir:

Ehl-i kemâle nisbet olur başka bir Kemâl
İster gönül efendi çırağı didirmegi (99a/12)

Ekmel-i devlet kemâleddin efendi kim Hudâ
Cevherin taḥmir kılmış nûr-ı luḫf-âmîzden

Bir kemâleddin kim dünyâya mişli gelmemiş
Ḥadd-i 'irfânında ḫaldı 'aḫıllar tecvîzden (117a/4-5)

Hâmi olarak gördüğü Kemal Efendi'ye yönelik beklentilerini şiirlerinde dile getiren şair işsiz kalışını ve bu işsizlikten ötürü kendi emsalleri içinde nasıl zor durumda kaldığını da şiirleri yoluyla yansıtmaktadır:

Bir nigâh luḫfîni da ḫılma bendenden dirîḡ
Pertevin gün gösterir çün zerre-i nâḫîzden

Yol mıdır yolsuz ḫalam emṣalim içe böyle ben
Olayım her dem girîzân ma'nî-i bîkrîzden (117a/9-10)

Mehmed Sâib Efendi'nin Divanında rastlanan bir diğer isim de Ahmed Arif Hikmet Efendi'dir. Arif Hikmet klasik tarzda şiirler yazan ve divan edebiyatının son döneminde önemli eserler vermiş olan bir edebiyatçıdır. Son dönem alimleri arasında sayılan Ahmed Arif Hikmet Efendi'nin, divanı başta olmak üzere, son dönem şairlerini tanıttığı *Tezkire-i Şuara* adlı kapsamlı bir eseri ve farklı konularda yazdığı kitapları bulunmaktadır. Ahmed Arif Hikmet Efendi, aynı zamanda Abdülmecid döneminde Şeyhülislamlık başta olmak üzere devlet kademelerinde önemli görevler üstlenen bir devlet adamıdır. Mehmed Sâib Efendi, Ahmed Arif Hikmet Efendi'ye de medhiye tarzında şiirler yazarak ona olan sevgi ve saygısını dile getirmiştir:

Bir dâver-i deryâ-dil ü memdûh-ı şîm-i der
Envâr-ı kerem cebhe-i pâkinde hüveydâ

Hem nâm-ı nebî 'Ârif Hikmet beg efendi
Tarh-ı efken yağma zede-i kişver-i fetvâ (106b/6-7)

Ya'ni bir mîr-i ma'ârif 'ârif-i hikmet ki ol
Müsned-i vâlâ-yı fetvâ manşib-ı zîşânıdır

Şeyhü'l-İslâm-ı zamân kim âstân-ı devleti
Şeyh ü şâbân-ı cihânın Ka'be-i pişânıdır

'Ârif Hikmet Efendi kim şehî-i fahhâr-i nâş
Ferş-i 'ulyâ-yı şerî'ât arş-i râz-efşânıdır (108b/12-13-14)

Sâib Efendi, dönemin sadrazamı Fehim Reşid Paşa ve Said Paşa'ya da medhiye tarzında şiirler yazarak onlara olan bağlılığını dile getirmiştir:

Cenâb-ı şadra'zam dâverâ fehîm reşid paşa
Felâtûn-nikbet-i Rusto hikâyet Âşîf-ı şânî (112a/1)

Bir müşîr-i müşteri tedbîr-i kân-ı merhamet
Dâver-i Rusto hikâyât vü Felâtun menkıbet (113a/1)

Kim Sa'îd Paşa-yı Rüstem revzenim oldur hemân
Dâver-i deryâ 'uţûfet-i qarârdan ma'rifet (113a/12)

Şair zaman zaman kalemine seslenmekte ve devlet kapısından beklentilerini onunla paylaşmaktadır:

Ey hâme hamûş işte der-i devlete geldin
Meftûh ide turdukça cihân Hazret-i Mevlâ

Ey dergehi bî-çârelere leccâ vü me'vâ
V'ey hâk-i deri bendelere mufahhârat-ı efzâ (106b/12-13)

Mehmed Sâib Efendi'nin Vefatı

İmtiyazlı bir hayata sahipken ömrünün son dönemlerini sokaklarda dilenerek geçiren Sâib Efendi'nin âşık olduğu için aklını yitirdiği ve kaldırıldığı hastanede vefat ettiği, divanında şu şekilde anlatılmaktadır: “İşbu dīvānıñ şaḥibi Dārendeli merḥūm Meḥmed Şā'ib Efendi iktibās-ı envār-ı ma'ārif için biñ iki yüz elli tokuz senesi der-i 'ilmiyeye nāzil ü Sultān Aḥmed Medresesinde hücre-niṣṣin-i taḥṣīl olup altmış dört tarihinde mekteb-i ma'ārif ḥāceleri a'dādına sālīk ve aḳrānı arasında 'izz ü imtiyāza mālīk iken beyt

Farsça

Çü ḥaḥi ke ḳudret bemaned bülend
Dil ey ḥāce bir sāde-rüyān mebind

nüktesine 'adem mübālātından ba'z gül-rıḥānla bülbulāsā ṭarḥ-ı binā-yı 'aşḳ-bāzı itmekle
beyt:

Düşelden ders-i 'aşḳa ḥātırımdan naḥv-ı maḥv oldu oḳunup
Yazdığım hep şimdi işmār-ı muḥabbetdir mazmūnla mekteb-i māhir

Ārām idemeyüp sevdā-yı 'aşḳla cünûn-ı sâz u söze mücver ü günden güne aḥvālī dīger-gün ü ṭavr-ı şu'ürdan dūr u mehcūr olarak biñ iki yüz yetmiş tarihinde rev-be rāh-ı Dārü's-şifāda 'adem olmuştur.

Eskenehu Te'ālā ferāişü'l-cinān (101b/1)

Mehmed Sâib Efendi h.1270/m.1852 tarihinde İstanbul'da Darü's-şifa'da hayata veda etmiştir.
Kabrinin İstanbul'da olduğu düşünülmektedir.

Darendeli Mehmed Sâib Efendi Divanı

Divan, Mısır Milli Kütüphanesi (Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye)'de Mecâmî Türkî Tal'at Koleksiyonu, 82 numarada kayıtlıdır. Katalog no: 1812

15 x 22 ebadında olup müstakil bir divan biçiminde değil; başka eserlerin de olduğu bir mecmu içindedir. Darendeli Mehmed Sa'ib'in divanı, mecmuanın 84 -136 varakları arasındadır. Mecmuanın 101-b varakında divanın Darendeli Mehmed Sâib Efendi'ye ait olduğu belirtilmektedir. Divanda verilen başlıklar kırmızı mürekkeplidir. Her ne kadar mecmuadaki bu kapsamlı bölüm divan olarak adlandırılrsa da divan tertibine göre yapılmamıştır. Eserdeki gazel sayısı 62'dir. Eserde, kasideler, müfred ve mukataat kısmı yer almaktadır. Söz konusu divan tarafımızdan yayımlanacaktır.

Şiirlerinden Örnekler

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Āfetā çeşm-i celāliñ şāh-ı heybetdir baña
Güyyā tāk-ı hilāliñ mäh-ı kırbetdir baña

Ser-be-pā müstağrak-ı nūr-ı cemāliñdir cihān
Serverā efkār-ı hālīñ lāh-ı keşretür baña

Bī-vefā āh-ı siyāhım eyledün çerha resid
Cā-be-cā ğonc u delāliñ vāh-ı nahvetür baña

Bī-riyā yā cām-ı muşaffā nūş idersem de yine
Şūfiyā kār-ı helāliñ bāh-ı hürmetür baña

Kehribā-yı dilde dehriñ her ğamı bir tāk gibi
Ġaliba kūhı melāliñ kāh-ı miñnetür baña

Şā'ibā her bir kelāmıñ nükteden hālī değil
Muṭlaķa harf-i kemāliñ hāh-ı hikmetür baña (86a)

X

fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Şüret-i fālım bu şeb hengām-ı vuşlatür baña
Ġalibā bu şubḥ-dem itmām-ı ḥasretür baña

Yār ḥurşid-i cemāliñ 'arz ider dil-ḥasteye
Mişli nā-yāb böyle bu yā Rab ne ni'metür baña

Sākıyā bir bāde şun el virdi azm-ı ğam demi
Çünki yek cām-ı şafā şad hep meserretür baña

'Āşık-ı deryā dil-i sāl-ḥurdeyem kim mevc-i yem
Mevc şanma her biri āşār-ı ḥikmetür baña

Ey büt-i bī raḥm bu perçemleriñ kāfir gibi
Gerden-i billürda dil-riş ne şüretür baña

Şā'ibā sālūs-ı bī-idrāk şanmışdır seni
Ḥazret-i tālib ki ol bir yār-ı ülfetür bana (86a)

X

fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Reşha-i lütfuñla sîrâb eylemezseñ teşne-dil
Ta şabaḥ ḥaşre dek pâdaşınıñ 'atşanıdır

Dil-ḥırâş oldu bu vâdilerde bir hoşca ḡazel
Âmedi-i tûr-ı bîmârîñ derun cânbânıdır

'Arz-ı meydân itse 'uşşâka o nevres ânıdur
Tâ bilünsün kim bu kûyuñ şaḥib-i çevgânıdur

Ḥâl-i ruḥsârı dili derbend-i ḡisû eyledi
Dâne-i dâm-ı belâ mürḡuñ heves-gerdânıdur

Nîk-nâmı yolların gerçi ḡaderdir sedd iden
Lîk seng-i ṭaḡa ber bâm-ı sebep erzânıdır

Bu el-'acib şandûka-i 'atṭâra beñzer zâhidiñ
Ḥücre-i ḡaşı nigû sâzende-i a'vânıdır

Bâda virdi ḡaşıl-ı 'ömrüm cefâ-yı rûzgâr
Şâ'ibâ evrâḡ-ı tedbîrîñ ḡazâ sûzânıdur (109b)

Sonuç

Bu çalışmada XIX. yy. Klasik Türk Edebiyatı şairlerinden olan ve (h. 1236, m. 1820) tarihinde Darendede dünyaya gelen Mehmed Sâib Efendi ve Divanı tanıtılmıştır. Tahsil hayatını ilerletmek için İstanbul'a gelen Mehmed Sâib, şiirlerinde kullandığı sâki, câm, bût, kâfir gibi unsurlarla, Divan şiirinde ön plana çıkan mazmunları ne denli başarıyla kullandığını da göstermektedir. Şair mazmunları kullanmadaki başarısını edebi sanatları kullanmada da göstermiştir. Özellikle teşbih, telmih ve tenasüp şairin en çok revaç ettiği edebi sanatlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sâib'in şiirlerinde dikkat çeken bir diğer unsur da Bâkî ile başlayıp Nedim ile devam eden rindane söyleyiş tarzını takip etmesidir. Nedim tarzının en önemli unsuru olan mahallileşme ve buna bağlı olarak halk dilini, deyim ve atasözlerini kullanma geleneği Sâib'in şiirlerinde de görülmektedir. Nedim tarzı şiirlerin yoğun olduğu divanında ilgi çeken bir diğer şiiri de şairin XVI. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan ve hikemi tarzın temsilcisi olarak kabul edilen Nabi'yi de üstad olarak kabul edip "bilür bilmezlenür" redifli gazeline tahmisidir. Darendeli Mehmed Sâib'in divan sahibi olduğu kaynaklarda geçmekle birlikte divanının bulunamaması sebebiyle üzerinde herhangi bir çalışma yapılamamıştır. Mısır El-Ezher Üniversitesinde görev yaptığımız dönemde Mısır Milli Kütüphanesinde (Darü'l-Kütübü'l-Kavmiyye) yaptığımız araştırmalarda divana rastladık. Divan müstakil olarak değil de başka eserleri de ihtiva eden bir mecmua içinde bulunmaktaydı. Eserin

mikrofilminden CD elde ederek üzerinde çalıştık. Edebiyat dünyasında Darendeli Sâib'in adı geçmekle birlikte divanının olduğu fakat ele geçmediği görüşü hâkimdi. Bu yazı ile Darendeli Mehmed Sâib Efendi hakkında bilgi verilmesinin yanı sıra divanı tanıtma yoluna gidilmiş olup şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Kaynakça

- Arslan, Mehmet (2014). *SÂ'İB, Mehmed, Darendeli*, Türk edebiyatı isimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/saib-mehmed-darendeli>, erişim: 18/03/2016
- Eymen, Fuad Seyyid (1996), *Dârü'l-Kütübü'l-Mıriyye Tarihuha Tatavvuruhu*, Dârü'l-Arabiyye Li'l-Kitab,
- Fatîn Dâvud (1271). *Hâtimetü'l-Eş'âr*.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin (2006). *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*. İstanbul: IRCICA Yay.
- İsmail Paşa (1945). *Keşfü'z-Zünûn Zeyli*. C. I.
- Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. III.
- Şemseddîn Sâmi (1311). *Kâmûsü'l-A'lâm*. C. IV.
- Tırazî, Nasrullah Mübeşşir ve İhsan Efendi (1982-1983), *Fihris el-Matbu'at el-Türkiyye el-Osmaniyye*, 4. c. El-Heyet el-Mısriyye el-Amma li'l-Kitab, Darü'l-Kütup Yay.
- Tuman, Mehmet Naili (2001). *Tuhfe-i Naili*, Hazr. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay.

Ekler: Darendeli Mehmed Sâib Divanından Örnek Varaklar: